

บทปริทัศน์หนังสือ (Book Review)

Marking Time. On the Anthropology of the Contemporary

Reference: Paul Rabinow. 2008. Marking Time. On the Anthropology of the Contemporary. Princeton, NJ: Princeton University Press. 176 pages.

โดย ดร.นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

การศึกษาปฏิบัติการทางสังคมในปัจจุบัน เช่น การใช้นาโนเทคโนโลยี พันธุวิศวกรรม หรือ จีโนมิกส์ ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ยากมากและเป็นไปไม่ได้สำหรับนักมานุษยวิทยา ที่คุ้นชินแต่เรื่องราวทางสังคมและวัฒนธรรมที่จับต้องได้ หากจะมองดูปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วฉับพลันแบบก้าวกระโดด การศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งเหล่านี้ยังคงเป็นเรื่องท้าทายนักมานุษยวิทยาเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะหาอย่างไรที่ระเบียบวิธีวิจัยของนักมานุษยวิทยาจะสามารถอธิบายและเข้าถึงการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เคยรอเวลานี้ได้

หนังสือของ Paul Rabinow เรื่อง Marking Time. On the Anthropology of the Contemporary คือความพยายามที่จะสำรวจว่าการศึกษาทางมานุษยวิทยาในคริสต์ศตวรรษที่ 21 จะดำเนินไปอย่างไรและยังสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและปฏิบัติการของมนุษย์ได้หรือไม่ วิชามานุษยวิทยาจะปรับเปลี่ยนแนวทางและวิธีการศึกษาของตัวเองอย่างไร นักมานุษยวิทยาจะวิเคราะห์และตีความสังคมร่วมสมัยด้วยแนวคิดทฤษฎีและกระบวนทัศน์แบบใด หนังสือประกอบด้วย 6 บท ได้แก่ บทนำ บทที่สอง The Legitimacy of the

Contemporary บทที่สาม Adjacency บทที่สี่ Observation บทที่ห้า
 Vehement Contemporaries บทที่หก Making Time Gerhard Richter

Rabinow พยายามค้นหาวิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยาแบบใหม่ ด้วยคำถามว่าอะไรคือ “เวลาร่วมสมัย” ซึ่งเขาได้อธิบายเป็นสองลักษณะ คือ ความหมายแรกจะหมายถึงบางสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ไม่จำเป็นต้องรู้ว่าเกิดขึ้นเมื่อไหร่ แต่ต้องเป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นและมนุษย์ในยุคสมัยเดียวกันรับรู้และเข้าใจได้ เช่น คนไทยรู้ว่านายกรัฐมนตรีปัจจุบันมีชีวิตอยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 10 ส่วนความหมายที่สองจะหมายถึง “ช่วงเวลาที่มีนัยยะสำคัญ” ซึ่งเกี่ยวโยงถึงยุคของระบบเหตุผลสมัยใหม่ ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความจริงต่าง ๆ ซึ่งมีผลให้มนุษย์ทุกคนคิดและปฏิบัติในแบบเดียวกัน สิ่งที่ทำให้ Rabinow มอง “เวลาร่วมสมัย” ในแนวนี้นั้นมาจากอิทธิพลความคิดของ Foucault ที่เคยวิพากษ์ยุคสมัยใหม่ของตะวันตกเอาไว้ในบทความเรื่อง ‘What is Enlightenment?’

ในหนังสือ Marking Time ได้นำแนวการวิพากษ์ดังกล่าวมาใช้ โดย Rabinow วิเคราะห์ว่า “เวลาร่วมสมัย” คือ ช่วงเวลาของยุคสมัยใหม่ที่ยังคงดำเนินต่อมาเรื่อย ๆ ในแง่นี้หมายถึงเวลาในปัจจุบันนี้คืออดีตที่กำลังเคลื่อนที่ไปข้างหน้าและยังไม่ทิ้งระบบเหตุผลของยุคสมัยใหม่ เวลาร่วมสมัยจึงเต็มไปด้วยร่องรอยของตรรกะและความคิดแบบเหตุผลนิยม Rabinow เสนอว่าสิ่งใหม่และสิ่งเก่ามิได้แยกขาดจากกันตามยุคสมัย แต่ทั้งสองสิ่งสามารถดำรงอยู่ในช่วงเวลาเดียวกันได้ ตัวอย่างเช่น ความคิดเรื่องเชื้อชาติที่เคยจัดประเภทคนด้วยปัจจัยทางชีววิทยา ยังคงถูกผลิตซ้ำในปัจจุบันผ่านวาทกรรมแบบใหม่ ที่แบ่งแยกคนด้วยสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ

Rabinow สนใจการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ ซึ่งเป็นเรื่องท้าทายสำหรับการศึกษาทางมานุษยวิทยาที่จะต้องมองความเชื่อมโยงของเวลา ฉะนั้น เรื่องสำคัญที่นักมานุษยวิทยาควรสนใจก็คือ

“เวลาของมนุษย์” ซึ่งเกี่ยวข้องกับการตั้งคำถามว่ามนุษย์ในปัจจุบันเป็นใคร อะไรคือวิถีชีวิตและการดำรงชีพของมนุษย์ มนุษย์มีชีวิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมและสังคมอย่างไร มนุษย์ใช้ความรู้แบบไหนในการใช้ชีวิต ความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบไหนที่ทำให้มนุษย์นำมาปฏิบัติ เป็นต้น เป้าหมายการศึกษาทางมานุษยวิทยาจึงมิใช่การอธิบายว่าอะไรคือสังคมและวัฒนธรรม แต่เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าในช่วงเวลาหนึ่งมนุษย์ได้ใช้ความรู้อะไรในการสร้างชีวิต

ในหนังสือเรื่องนี้ Rabinow อธิบายให้เห็นว่าการศึกษาปรากฏการณ์ร่วมสมัย นักมานุษยวิทยาจะต้องเข้าไปคลุกคลีกับคนที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็น แพทย์ นักวิทยาศาสตร์ และวิศวกร เพื่อที่จะทำความเข้าใจสิ่งที่คนเหล่านี้คิดและปฏิบัติเพื่อสร้างนวัตกรรมต่าง ๆ คำถามต่อมาก็คือ เมื่อนักมานุษยวิทยาเข้าไปศึกษาพฤติกรรมของคนและปรากฏการณ์เหล่านี้แล้ว อะไรที่จะทำให้การศึกษานั้นประสบความสำเร็จ หนังสือเล่มนี้ยกตัวอย่างการทำงานวิจัยของ Rabinow และทีมงาน ซึ่งเป็นการศึกษาโครงการ Celera Diagnostics ในปี ค.ศ. 2003 โดยใช้เวลาเก็บข้อมูลอย่างรวดเร็วภายใน 1 ปี หลังจากนั้นก็นำงานวิจัยมาตีพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง A Machine to Make a Future ในปี ค.ศ. 2004 นับว่าเป็นการศึกษาวิจัยที่ใช้เวลาสั้นและเผยแพร่ความรู้อย่างรวดเร็ว ต่างไปจากงานวิจัยทางมานุษยวิทยาแบบเก่าที่ใช้เวลายาวนาน

ในฐานะที่ Rabinow เคยร่วมทำงานวิจัยในประเทศโมร็อกโกกับ Clifford Geertz ในปี ค.ศ. 1968 เขาตระหนักว่าการเก็บข้อมูลภาคสนามของนักมานุษยวิทยามีใช่แค่การสังเกตพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์เท่านั้น แต่ต้องวิเคราะห์และตีความสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในความคิดของมนุษย์ เพื่อทำความเข้าใจความคิดที่อยู่เบื้องหลังการกระทำที่มนุษย์แสดงออกมา ทำให้วิธีศึกษาทางมานุษยวิทยาที่ผ่านมามีลักษณะเป็นการหาเหตุและผลเพื่อที่จะบอกว่ามนุษย์ทำสิ่งต่าง ๆ อย่างมี

ความหมาย ในแง่นี้ การทำงานของนักมานุษยวิทยาจึงอยู่ภายใต้กระบวนทัศน์สมัยใหม่ที่เชื่อมั่นว่ามนุษย์คือผู้มีสติปัญญา ดังนั้น การวิเคราะห์และอธิบาย “เวลาร่วมสมัย” ของ Rabinow จึงตั้งคำถามกับขนบการทำงานทางมานุษยวิทยาแบบเดิม เพื่อมองการเปลี่ยนสภาพของมนุษย์จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อที่จะอธิบายว่ามนุษย์ปัจจุบันคือใคร

ภายใต้โครงการวิจัยทางมานุษยวิทยาของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนียแห่งเบิร์กลีย์ Rabinow พยายามศึกษาเทคโนโลยีชีวภาพในยุคหลังสมัยจีโนม ระหว่างปี ค.ศ. 2003-2006 ที่มีผลต่อการเปลี่ยนองค์ประกอบทางชีววิทยาของมนุษย์ โดยตั้งคำถามว่า “การเป็นมนุษย์” ในปัจจุบันนี้มีการสื่อสารพูดคุยกับคนอื่น และการตระหนักถึงสิ่งต่าง ๆ อย่างไร การเปลี่ยนแปลงโมเลกุล ดีเอ็นเอ ยีนส์ พันธุกรรมในร่างกายของมนุษย์ภายใต้เทคโนโลยีสมัยใหม่ จะทำให้เราเข้าใจความหมายของการเป็นมนุษย์อย่างไร ตัวอย่างคำถามเหล่านี้คือความสนใจของ Rabinow ในฐานะผู้ที่ศึกษา “เวลาร่วมสมัย” ซึ่งมีได้สนใจความเสื่อมถอยหรือความหายนะของสังคมมนุษย์ หากแต่เป็นการพิจารณาไตร่ตรองเกี่ยวกับการมีชีวิตของมนุษย์ผ่านการใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์และวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ ที่นำไปสู่การผนวกกรรมแดนของร่างกายมนุษย์ (ธรรมชาติ) กับวัตถุ (เทคโนโลยี) เข้าด้วยกัน จนยากที่จะแยกว่าสองสิ่งนี้ต่างกันอย่างไร

จากการเข้าไปคลุกคลีกับการทดลองทางชีววิทยาเชิงสังเคราะห์ของ Robert Brent นักวิทยาศาสตร์ที่สถาบันวิจัยโมเลกุลแห่งเบิร์กลีย์ ซึ่งเป็นสถาบันที่มีชื่อเสียงในด้านการวิจัยจีโนมและเทคโนโลยีชีวภาพของประเทศสหรัฐอเมริกา Rabinow ชี้ให้เห็นว่าการทดลองและความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีชีวภาพ ไปจนถึงการสร้างสรรคงานศิลปะของ Gerhard Richter คือช่วงเวลาร่วมสมัยที่ “การเป็นมนุษย์” กำลังถูกสร้างด้วยความรู้แบบเหตุผลนิยม และนักมานุษยวิทยาควรเข้าไปเรียนรู้และศึกษาว่านักวิทยาศาสตร์และศิลปินกำลังทำอะไรกับชีวิตมนุษย์บ้าง

โดยเฉพาะเทคโนโลยีชีวภาพที่ติดต่อโมเลกุลในร่างกายของมนุษย์ ทำให้ร่างกายของมนุษย์กลายเป็นวัตถุที่แตกสลายง่าย ถูกจัดการให้เปลี่ยนสภาพไปจนทำให้ “ความเป็นบุคคล” ไม่มีความหมายอีกต่อไป คำถามคือนักมานุษยวิทยาจะอธิบายความเป็นมนุษย์ภายใต้ผลพวงของเทคโนโลยีชีวภาพนี้อย่างไร

Rabinow ได้บอกกับนักวิทยาศาสตร์ว่าแนวคิด “เผ่าพันธุ์” มิได้มีความหมายอะไร แต่มนุษย์จะสร้างตัวตนด้วยความหมายบางอย่าง คำบอกเล่านี้ทำให้นักวิทยาศาสตร์รู้สึกมีนัยและประหลาดใจ เพราะยังเชื่อว่ามนุษย์มี “เผ่าพันธุ์” ที่ต่างกันทางชีววิทยา และการวิจัยเกี่ยวกับพันธุกรรมของมนุษย์ก็คือเครื่องมืออยู่จริงของ “เผ่าพันธุ์” สิ่งนี้คือฐานคิดของนักวิทยาศาสตร์ที่แตกต่างไปจากความคิดทางมานุษยวิทยา การแลกเปลี่ยนความคิดกับนักวิทยาศาสตร์ ทำให้ Rabinow พบคำตอบที่ว่าการศึกษาความรู้และการเรียนการสอนเกี่ยวกับทฤษฎีชีววิทยา จะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการค้นหาความจริงเกี่ยวกับเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ ในเวลาปัจจุบัน ความรู้ทางการแพทย์คืออำนาจที่ควบคุมชีวิตมนุษย์ Rabinow ได้นำเอาแนวคิดเรื่อง Biopolitics ของ Foucault มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์การเมืองของการควบคุมดูแลชีวิต ซึ่งเป็นระบบจริยธรรมแบบใหม่ การเมืองแบบนี้ได้ผนวกรวมความรู้วิทยาศาสตร์ ศาสนา และกฎหมาย เข้าด้วยกัน

ทำไมนักวิทยาศาสตร์จึงยอมรับว่านักมานุษยวิทยาคือผู้รู้ดีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตของมนุษย์ ความเชี่ยวชาญอะไรที่นักมานุษยวิทยามี ในขณะที่นักวิทยาศาสตร์ไม่มี เราอาจตอบได้ว่าความเชี่ยวชาญของนักมานุษยวิทยาวางอยู่บนวิธีตั้งคำถามที่จะทำความเข้าใจมนุษย์ ในขณะที่ความเชี่ยวชาญของนักวิทยาศาสตร์วางอยู่บนการใช้ทฤษฎีชีววิทยาเป็นเครื่องมือในการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต หน้าที่ของนักมานุษยวิทยาคือการสะท้อนสิ่งที่ตัวเองกำลังศึกษา

Rabinow เน้นย้ำว่าการศึกษามนุษย์คือกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่มีวันสิ้นสุด วิชามานุษยวิทยาจึงเป็นเกมส์ของการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ที่นำเอาเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเวลาอดีตและปัจจุบันมาร้อยเรียงกัน ดังนั้น “ช่วงเวลาร่วมสมัย” จึงเป็นการสะท้อนความปรารถนาของมนุษย์ที่จะไปให้ถึงสิ่งที่ในอนาคต หรือเป็นช่วงเวลาที่มนุษย์กำลังหาวิธีปรับปรุงแก้ไขการมีชีวิตและการแสดงตัวตน

หนังสือ Marking Time ชี้ให้เราเข้าใจว่า “การเรียนรู้” ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว นักมานุษยวิทยาจะต้องแสวงหาวิธีการที่จะสะท้อนสิ่งที่แตกต่างและวิพากษ์วิจารณ์ที่สิ่งเกิดขึ้นในปัจจุบัน ต้องไม่ยึดติดกับแบบแผนทางทฤษฎี แต่มีความยืดหยุ่นในการคิดวิเคราะห์ Rabinow ทำให้เราเห็นความสำคัญของการคิดไตร่ตรองเกี่ยวกับการอยู่ในโลกที่เต็มไปด้วยคนต่างกลุ่มต่างความเชื่อ ซึ่ง Rabinow ได้ยกตัวอย่างสกุลความคิดทางปรัชญา วรรณคดี ศิลปะ วิทยาศาสตร์ และมานุษยวิทยาหลายสกุลมาเป็นตัวอย่าง หนังสือเล่มนี้จึงเป็นการย้ำเตือนที่ดีสำหรับการตั้งคำถามว่ามนุษย์เป็นใครในเวลาปัจจุบัน และวิชามานุษยวิทยาจะสะท้อนหรือตั้งคำถามกับเทคโนโลยีที่สร้างความเป็นมนุษย์ได้อย่างไร

